

Peter Kuzmič — Mihael Kuzmič

NEKATERE POSEBNOSTI POLOŽAJA VERSKIH MANJŠIN IN POTREBA NJIHOVE ZAŠČITE

Religija, ki ji v tej ali oni obliki pripada velika večina človeštva, je kot notranja potreba posameznika in manjših ali večjih skupnosti važna komponenta vsake družbe. Med drugim tudi zato, ker je pogosto povezana s kulturo in samoniklostjo določenega naroda ali širšega področja z več narodi.

Dr. Esad Ćimić je v svojem intervjuju (Pitanja, br. 4/5, 1980) na vprašanje o mnenju, da cerkev in religija v sedemdesetih letih doživljata »revitalizacijo«, odgovoril, »da religija ne izginja, ampak se menja«, pri tem pa pristavil: »Dakle, svako govorenje o renesansi religije podrazumjeva razlikovanje bar tri ravni. Najprije, religija kao objektivna socijalna činjenica, kao funkcija određene društvene strukture, zatim religija kao individualna psihička činjenica, ili kako se to obično kaže — vjera, i najzad religija kao institucija, organizacija, kao konfesionalna zajednica. Razlikovanje ovih ravni omogućava nam da eventualnu renesansu valjano poimamo« (str. 28).

Poglejmo najprej, kaj mislimo pod pojmom verske manjšine. Verska manjšina je manjša verska skupnost, ki se po številu pripadnikov, slabem gmotnem položaju in ožji socialni strukturi članstva loči od večinskih ali glavnih religij. Verska manjšina je tudi tisti del velike religijske skupine, ki živi na versko mešanem področju, kjer občutno prevladuje druga religija ali verska skupnost. Na primer, protestanti so v Jugoslaviji verska manjšina, medtem ko so v skandinavskih državah večinska cerkev.

V tej razpravi se v glavnem naslanjamo na evropske izkušnje, ker je krščanstvo v Evropi dominantna religija in ker so nam le-te najbolj poznane.

NASTANEK VERSKIH MANJŠIN

Zgodovinsko gledano je pogojen z več faktorji.

Religija v službi državnih oblasti. Trdna povezanost ali celo politična istovetnost »prestola in oltarja« je bila vedno nevarna in je ogrožala verske manjšine. Masovno in nasilno pokristjanjevanje, pozneje islamizacija in agresivno širjenje drugih religij, je praviloma vodilo k nastanku verskih manjšin. Če verske skupnosti niso popolnoma izginile ali se stopile z novo, prevladujočo religijo, so z veliko težavo in mnogimi žrtvami ohranile svoj obstoj in svojo identiteto ter postale verska manjšina.

Preseljevanje iz ekonomskih in političnih razlogov. Med preseljevanji narodov so se selile tudi ideje, kulturni vplivi, običaji in verovanja. Staroselci so se po sili razmer stopili z zmagovitimi prišleki v novo narodnostno in versko celoto, ali pa so obdržali svoje versko prepričanje in postali verska manjšina. Verska manjšina pa so postali tudi novoselci, ki so se zaradi omejevanja svobode verskega prepričanja selili v nova in bolj demokratična okolja.

Nerazvitost industrije in poljedelstva, visok naravni prirastek prebivalstva in nepravilni družbeno-ekonomski odnosi so v različnih zgodovinskih obdobjih in z različno intenzivnostjo silili ljudi v izseljeništvu v druge države in celo na druge kontinente. V novem okolju so se priseljenci družili v okviru verskih in narodnostnih grupacij, ki so bile v določenih primerih sinonimne, npr. Poljak-katolik, Arabec-musliman itd.

V izseljevanje so vodili tudi politični vzroki. Posebno v Evropi je bil to povod za nastajanje verskih manjšin. Spomnimo se samo na čas reformacije in protireformacije v 16. in 17. stoletju in na problematiko tretjega, radikalnega krila reformacije. Ne smemo prezreti dejstva, da so se na tem krilu reformacije pojavile verske manjšine, ki so zagovarjale ločitev cerkve in države ter se potegovale za svobodo vesti in veroizpovedi (npr. anabaptisti).

Ob tej točki je treba poudariti, da je pravi vzrok za izredno visoko število verskih skupin v Severni Ameriki treba iskati prav v preseljevanju iz ekonomskih in političnih razlogov, čeprav moramo upoštevati, da predstavljajo tudi nekatere posebnosti ameriške družbe ugodna tla za nastanek in širjenje novih idej, vključno verskih.

Verske obnove. Skoraj pravilo je, da se vsaka ideologija sčasoma oddaljuje od svojih izvirnih nauk in prakse. Tudi religija ni izjema. V času verskih obnov in oživljanja verskega življenja se del pripadnikov vrača na izvorna izhodišča verskih resnic in prakse. Če pri hierarhičnem vodstvu ne najde potrebnega razumevanja in tolerance, se pojavi nova verska skupnost, običajno verska manjšina. Očitne primere takega vračanja na izvire najdemo v protestantizmu.

VERSKA MANJŠINE V SODOBNEM SVETU

Značilnost sodobnega sveta in družb je pluralizem. Potrebno je takšno ravnanje vladajočih krogov in ustvarjanje takšnih možnosti življenja, v katerih se lahko uresničijo načela demokratičnosti in spoštovanja človekovega dostojanstva.

Tukaj zdaj ni treba podrobno naštevati dokumentov Združenih narodov, Helsinške listine in drugih mednarodnih forumov, v katerih je zajamčena svoboda človekove vesti in veroizpovedi ne glede na pripadnost večinski ali manjšinski religiji. Ta napredna in humana načela bi morala biti ne samo nedvomno označena v ustavnih dokumentih vseh držav, ampak bi se morala v življenju tudi izpolnjevati po črki in duhu zakona.

Politični kontekst. Vsi politični konteksti teoretično jamčijo zaščito verskih pravic, toda v praksi obstajajo občutne razlike od države do države. V določenih državah je zaščita verskih pravic samo verbalna in taktična poteza vladajočih krogov. Po drugi strani so v nekaterih državah državne cerkve, ki imajo svoj privilegiran položaj pred drugimi, manjšinskimi skupnostmi, kar se kaže v obveznem pobiranju cerkvenih davkov, v socialni zaščiti svojih pripadnikov itd.

Pravica do verskega prepričanja in izpovedovanja vere je osnovna človekova pravica, zato ne bi smela biti odvisna od trenutnih političnih potreb in prijemov in v nobenem primeru ne bi smela postati instrument vladajočih krogov.

Vzgleden primer proklamirane in v veliki meri realizirane enakopravnosti verskih skupnosti ne glede na njihovo velikost je Jugoslavija. »Občani so enaki v pravicah in dolžnostih ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, veroizpoved, izobrazbo ali družbeni položaj« (154. člen Ustave). »Izpovedovanje vere je svobodno in je človekova zasebna stvar. Verske skupnosti so ločene od države in so svobodne pri opravljanju verskih zadev in verskih obredov. Verske skupnosti smejo ustanavljati samo verske šole za vzgojo duhovnikov. Protiustavna je zloraba vere in verske dejavnosti v politične namene. Družbena skupnost lahko materialno podpira verske skupnosti. Verske skupnosti smejo imeti v mejah, ki jih določa zakon, lastninsko pravico na nepremičninah« (174. člen Ustave). Podrobno obravnavajo odnose na relaciji družba—verska skupnost republiški zakoni o pravnem položaju verskih skupnosti, pri katerih je značilno, da obravnavajo vse verske skupnosti enako.

Ponekod v praksi se kljub temu zdi, da igrata pri odnosu do verskih skupnosti določeno vlogo njihova številčnost in mednarodne zveze, npr. rimokatoliška cerkev—Vatikan, muslimani—arabski svet.

Ideološki kontekst. V sodobnem svetu so nekatere ideologije več ali manj nasprotno vsakemu verskemu prepričanju in izpovedovanju vere. V državah, kjer so predstavniki teh ideologij na oblasti, se v najboljšem primeru verske skupnosti tolerirajo, v najslabšem pa preganjajo in zapirajo. Znano je, da nekateri marksistični ideologi še vedno smatrajo, da je odmiranje religije indikator družbene zavesti in predstavlja uspeh njihove ideološke dejavnosti. Samo vprašanje časa naj bi bilo, kdaj bo religija izumrla.

Takšna ideološka stališča v službi oblasti so vzrok raznim represivnim meram do verskih skupnosti. Posebno verske manjšine, ki nimajo svojih korenin v narodnem in kulturnem bistvu svoje sredine, so izpostavljene pritiskom in kršenju svojih pravic. Velike religijske skupine in vladajoče ideologije jih zaradi »njihove verske aktivnosti često smatrajo za soznačnico političnega disidentstva«. V imenu pravovernosti takšnih ideologij nasproti verskim manjšinam uporabljajo ideološke indoktrinacije, administrativne ukrepe, omejujejo njihovo izdajateljsko dejavnost, niso jim dovoljeni pristopi do vseh sredstev javnega obveščanja, onemogočajo versko vzgojo otrok itd. Na Poljskem so sindikati dosegli, da lahko verniki po radiu spremljajo maše v rimokatoliških cerkvah; toda ali lahko poslušajo tudi protestantska bogoslužja?

Mednarodna razsežnost. V našem času ne more biti nobena država, pa tudi nobena verska skupnost hermetično zaprta in izolirana. Odlično razviti komunikacijski sistemi, mednarodna politična in druga telesa, več ali manj odprte meje med državami, pogosta službena in turistična potovanja, vse to pospešuje pretok različnih idej, med njimi tudi verskih. Svet je resnično postal »a global village«.

V mednarodno dimenzijo sodobnega sveta so vgrajeni ne samo občutki in smisli za toleranco, ampak tudi jamstvo za svobodo vesti, verskega prepričanja in dostojanstva vsakega človeka ne glede na njegovo versko ali ateistično opredeljenost.

Podobne in sorodne verske manjšine se med seboj povezujejo, združujejo in podpirajo. Za resnično, 'de facto' zaščito verskih manjšin se aktivno in zavzeto potegujejo tudi mednarodna verska združenja, npr. World Council of Churches, World Evangelical Fellowship itd.

POTREBA ZAŠČITE VERSKIH MANJŠIN

Ogroženost verskih manjšin in omejevanje njihovih pravic sta različni. V nekaterih državah so dejansko zaščitene, kjer pa niso, jih je treba zaščititi pred prvim ali drugim ali pa pred obema naslednjima faktorjema:

1. **Pred večjimi verskimi skupnostmi,** posebno tedaj, ko igrajo dominantno vlogo in imajo določeno politično moč. V takih primerih imajo neredko tudi monopol nad izobraževalnimi ustanovami. V stari Jugoslaviji so tu in tam predstavniki nekaterih glavnih religij preko vzvodov oblasti preganjali in zatirali verske manjšine. Če posežemo nekaj stoletij nazaj v čas 16. in 17. stoletja, ko je katoliška cerkev usodno zatrla slovenski in hrvaški protestantizem, si lahko samo zaželimo takšno zaščito verskih manjšin, da se podobni pojavi nikoli in nikjer ne bi mogli ponoviti.

2. **Pred političnimi in ideološkimi pritiski** ter administrativnimi ukrepi, ki jih je veliko lažje uveljaviti proti verskim manjšinam kot večjim religijam. Večji verski skupini si je lažje kakor verski manjšini z močjo argumenta (ki ga podpira velika številčnost, impozantna veličina, trdne mednarodne zveze itd.) izboriti določene pravice ali pa realizacijo že obstoječih pravic.

Zaščito verskih manjšin terja tudi njihova pozitivna vloga, ki jo opravljajo, predvsem v tistih krajih, kjer so povezane ali pa identične z narodnostnimi manjšinami. V takih primerih pomagajo ohranjati narodno identiteto, kulturno bogastvo,

Jezik itd. Izrazit primer je slovaška manjšina v Vojvodini, ki je v veliki meri tudi luteranska verska manjšina.

Zaščito verskih manjšin terjata pravičnost in enakost. »Naravo pravičnosti je prvi raziskoval Aristotel in odkril tesno povezanost pravičnosti z enakostjo, pa tudi dvojno naravo pravičnosti. Prva, preprosta narava pravičnosti, daje vsakemu enako in Aristotel jo je imenoval aritmetična ali kontraktna pravičnost. Drugo, naravo pravičnosti, ki daje vsakemu enako, toda v sorazmerju z njihovo neenakostjo, je imenoval proporcionalno, geometrično ali distributivno pravičnost. S tem je postavil temeljno pravilo za vse čase in zlahka razumemo, zakaj se je teorija pravičnosti zmeraj vračala k Aristotelovi definiciji. Kadarkoli se zahteva pravičnost ali se dvigne glas proti krivici, se misli na eno od teh dveh pravičnosti: kontraktno, ki daje vsem enako, ali na distributivno, ki v pogledu obstoječe neenakosti daje neenako po isti odmeri in s tem faktično daje enako« (E. Brunner, *Justice and the Social Order*, str. 27—28).

Verske manjšine potrebujejo in pričakujejo zaščito za aritmetično pravičnost.

Potreba trezne zmernosti. Vsekakor moramo opozoriti tudi na potrebo pozitivnega odnosa verskih manjšin do družbe in socialne sredine, v kateri se nahajajo in delujejo. V zvezi z medsebojnimi odnosi je treba razumeti, da morajo ekstremne pozicije povsod izginiti. Obe strani morata spoznati, da konfrontacija ne prinaša rezultatov, ki jih želita, kajti običajno jo povzroča napačna predstava o drugi strani. Kolikor je prevladujoča ideologija manj usmerjena proti verskim skupnostim ali manjšinam, toliko so le-te tudi manj reakcionarne. V zaprtost jih pogosto vodijo psihološki vzroki, zgodovinsko obravnavanje, ki jih rine na rob družbe, kar seveda v njih sproža obrambne mehanizme. Zaradi specifičnosti svojega nauka so nekatere verske manjšine potrebne pomoči na prosvetiteljskem področju.

Aktualna ekumenska dejavnost, ki se kaže med verskimi skupnostmi, je usmerjena v pozitivno sožitje malih in velikih verskih skupin. Še zdaleč pa ni dosegla tiste meje, ko bi bila zaščita verskih manjšin na papirju in v življenju nepotrebna in odveč.

Obstoj verskih manjšin je dejstvo, ki se ga mora zavedati vsaka družba in z njim računati. Ker je potrebno spoštovati človekovo vest, dostojanstvo in pravico do verske opredelitve, je zaščita verskih manjšin in s tem posredno človekove pravice njihovih pripadnikov potrebna.

SKLEP

Čeprav je sodobni svet izrazito pluralističen, se vseeno pojavljajo nevarnosti agresivnega in fanatičnega izražanja verskega prepričanja, povezanega s politično močjo, npr. Iran, Irska, nekatera področja Indije. Taki primeri in humana skrb za dostojanstvo in svobodo vesti vsakega človeka ne glede na njegovo pripadnost večji ali manjši socialni in verski skupini so človeštvu vztrajen klic, da je treba zaščititi ogrožene pravice verskih manjšin.

Summary
SOME SPECIALITIES OF THE POSITION OF RELIGIOUS MINORITIES
AND THE NEED FOR THEIR PROTECTION

Peter Kuzmič-Mihael Kuzmič

A great majority of mankind belongs to one of the religious communities. Religion, as an internal need of an individual, of a minority or more, of a group of nations, is an important constituent part of every society. Religious communities are a majority in certain regions, in the others they can be a minority and some communities are a minority in all places. Every man has the right of conscience, of choice to believe or not, and of membership in one of religious communities; likewise every religious minority having religious and moral pursuits has the right to exist and to be protected. The rights of religious minorities should be protected by the society as a whole as well as in the relation to greater religions which often perform hegemony on smaller ones. Smaller religious communities are in this way exposed respectively forced to defend their rights in two fields, although some of them stood for freedom of conscience in 16th century or later (for example: Anabaptists).